

## B.GENJEMURATOV LIRIKASINDA TARIYXIY WAQIYALARDIŃ SÁWLELENIWI

*Axmedova Gulayda*

*Nokis qalasi 2-sanli kasip-oner mektebi oqitiwshisi*

**Annotaciya:** Bul maqalada qaraqalpaq shayırı bolǵan talantlı lirik shayır B.Genjemuratov haqqında sóz etilgen. Onıń ózine tán ózgeshelikleriniń biri erkin qosıq formasında dóretiwshilik etiwi, sonday-aq usı forma járdeminde lirikalıq qaharmannıń oy-tolǵanısların, ishki sezimlerin, debdiwlerin sheber bere alıwı haqqında aytlıǵan.

**Gilt sózler:** shıǵarma, shayır, sezim, sheber, qaharman, xalq, lirika.

B.Genjemuratov XX ásirdeń 70-jıllarınan baslap respublikalıq gazeta jurnallarda óziniń shıǵarmaları menen kórine basladı. Onıń lirikasında dáwirdiń haqıyqatlıǵı, muhabbat temasındaǵı qosıqlar, filosofiyalıq lirika, Watan, tuwılǵan jer, millet táǵdirin sóz yetiwshi qosıqları hár bir oqıwshınıń jan dúnyasın terbetip, estetikalıq kózqarasların bayıtadı. Shayır Watan temasın ashıp beriwde ózgeshe jol tańlaydı. Onıń lirikalıq qaharmanı Watannıń búgingi kúni hám kelesheginen táshwishlenip atırǵan, xalqımızdıń tariyxınan, ótmish waqıyalarınan gúyzeliske túsken halda súwretlenedi.

Talantlı lirik shayır B.Genjemuratov – ádebiyatta óz soqpaǵına iye shayırlardıń biri. Onıń lirikasınıń ózine tán ózgeshelikleriniń biri erkin qosıq formasında dóretiwshilik etiwi, sonday-aq usı forma járdeminde lirikalıq qaharmannıń oy-tolǵanısların, ishki sezimlerin, debdiwlerin sheber bere alıwı bolıp tabıladı.

Seniń ómiriń Jayhunnnıń suwınan

Seniń ómiriń Jayhunnnıń qumınan...

Lekin seniń sınıq táǵdirin

Kimlerdiń hámiri menen?

Kimlerdiń buyrıǵınan?!

Ossuariyler – sınıq gúzeler.  
Eplep jelimlengen sınıqlarında  
bir umman,  
bir aspan  
tariyxı jatır.  
Shóllegenmen pútin diydarińa  
júregim shóllep atır  
jeti babamnıń ruwxıy diydarına...  
ruwxıy diydarına...

Shayır qaraqalpaqlar tariyxınıń ayanışlı epizodların sınıq gúzede kóre aladı. Sonday-aq, shayırdıń tariyxımızdı biliwge bolǵan qızıǵıwshılıǵı «júregim shóllep atır» degen qatarında tásirli berilgen. Shayır óz xalqınıń táǵdirin sınıq gúze obrazı menen beredi. Sınıq gúze de állkimlerdiń ayıbı menen sındı, jábirlendi, yendi onı dúzetip bolmaydı. Sol sıyaqlı xalqımız da ótmishte basqalardan jábir kórdi, qısqıǵa ushıradı, aqıbetinde sınıq gúze sıyaqlı shilpárshe bolıp bólinip ketti. Endi onı pútinlew, xalıq táǵdirindegi jaraqatlardı dúzetiw múmkin yemes. Shayırdıń alıs ótmish waqıyalarınan ruwxıy tolǵanıslarǵa beriliwi boyınsha bul qosıq I.Yusupovtıń «Ossuarlar» qosıǵı menen únlesip keledi.

Qara naǵıs jaǵa, qınama bášpent,  
Qolań qara shashlar jazıp taslanǵan  
Qollar kóteriwli, jılasar yeńk-yeńk  
Bir ullı azalı qıyqıw baslanǵan.

Ustaz shayır xalqınıń ótmishine baylanışlı gúyzelislerin qanday da bir músiybetli hádiysege baylanıstırıp, usı músiybeti pútin xalıqtıń tragediyası menen baylanıstıradı. Eki shayır da ossuariylerge baylanışlı xalıq tariyxı, ótmishtegi qaralı kúnler tuwralı oy-tolǵanısların tragediyalıq pafosta sáwlelendiredi. I.Yusupov gúzedege súwretti detal sıpatında alıp, pútin xalqınıń músiybetin, ótmishtegi baxıtsızlıǵın biziń kóz aldımızǵa

kino lentaları sıyaqlı elesletip berse, B.Genjemuratov sıniq gúze sıyaqlı shil párshe bolıp ketken xalıq tariyxın izleydi, gúzelislerin tógip saladı.

B.Genjemuratov poeziyasında tariyxıy shaxslar hám tariyxıy waqıyalardıń sáwleleniwı Watanğa bolğan muhabbat hám patriotlıq sezimleri menen ushlasıp ketedi.

Shayırdıń «Sahranıń ómiri» degen qosıǵında lirikalıq qaharmannıń el-jurt, millet táǵdirine baylanıslı gúzelisleri sáwlelengen. Ol sahrayı qaraqalpaq dalaları menen sırlasadı. Sahra tábiyatına tán bolğan hár bir detaldı – qumlardı, quyınlardı, jantaqtıń tamırın xalıqtıń ótmishi menen baylanıslı halda súwretleydi. Burın gúllenip turǵan sháhardıń ornında sahranıń payda bolǵanlıǵın kúyinish penen jazadı.

Shayırdıń sheberligi sonda, sahranıń tábiyatı arqalı xalqımızdıń ótmishi tuwralı oy-tolǵanısların poetikalıq boyawlar menen súwretleydi. Jantaqtıń tamırında xalqımızǵa tán shıdamlılıqtı, neshe ásirlerge ulasıp ketken ótmishimizdi berse, «zar yeńirep júrgen quyınlar» arqalı xalqımızdıń tariyxındaǵı alasapıranlı, qırǵınlı hádiyselerge múnásibetin beredi. Demek, bul jerde shayırdıń sheberligi simvollıq súwretlew usılı menen janlandırıw hám teńewdi orınlı isletkenliginde kórinedi. Shayırdıń poetikalıq pikirlewi quyınlar detalı arqalı yele de ótkirlestirilgen. Quyınlar – tábiyattıń metaforası bolsa, xalıq onıń balası bolıp esaplanadı. Quyınlardıń háreketin balasın joǵaltqan aqlı zayılanıń xáreketlerine salıstırılıwı qosıqtıń emotsional tásirsheńligin ele de arttırǵan.

### **Paydalanılǵan ádebiyatlar**

1. Axmetov Z. Óleń sózdiń teoriiyasi.-Alma-Ata: Mektep, 1973.
2. Axmetov S., Yesenov J., Járımbetov Q. Ádebiyattaniw atamalarınıń orissha-qaraqalpaqsha tysindirme sózligi.-Nókis, Bilim, 1994
3. Babaev T. Ádebiyattanıw ilimika kirisiw. -Tashkent: Oqıtıwshı, 1997.
4. Babaev T. Ádebiyattanıw ilimi tiykarları.-Tashkent: Ózbekstan, 2002.
5. Orazimbetov Q. Házirgi dáo'irdegi qaraqalpaq lirikasında kórkemlik izleniwshilik.-Nókis: Bilim, 1992.